

УНИВЕРСИТЕТ ЗА НАЦИОНАЛНО И СВЕТОВНО СТОПАНСТВО

РЕЦЕНЗИЯ

**за присъждане на образователна и научна степен “доктор”
в Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“ - гр. Пловдив**

Изготвил рецензията: доцент Вера Димитрова Пиримова, доктор по икономика, катедра “Икономикс”,
Университет за национално и световно стопанство,
научна специалност “Политическа икономия”

Относно: дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование „Социални, стопански и правни науки“, професионално направление „Икономика“, научна специалност „Политическа икономия”

Автор на дисертационния труд: докторант Игнат Трифонов Игнатов, катедра “Икономически науки”,
Пловдивски университет «П. Хилендарски»

Тема на дисертационния труд: „Фискалната консолидация в България и нейните макроикономически измерения”

Основание за представяне на рецензията: Участие в състава на Научното жури по защитата на дисертационния труд съгласно Заповед № Р 33-2899 от 22.06.2018 г. на Ректора на Пловдивски университет «П. Хилендарски»

1. Информация за докторанта

Игнат Трифонов Игнатов постъпва на работа като хоноруван асистент през 2013 г., а от 2014 г. е редовен асистент в катедра “Икономически науки” на Пловдивски университет «П. Хилендарски». Завършил е висшето си образование през 2013 г. в Пловдивски университет «П. Хилендарски», с придобита бакалавърска степен по специалност «Международни икономически отношения» и магистърска степен по специалност «Финансов мениджмънт». Владее и ползва английски и немски език.

Игнат Игнатов е провел докторантура на самостоятелна подготовка и е отчислен с право на защита на дисертационен труд в професионално направление «Икономика», научна

специалност «Политическа икономия». Научен ръководител на докторантурата и подготовката на дисертационния труд е доц. д-р Екатерина Сотирова-Петкова.

Докторантът е представил за обсъждане дисертационния си труд в катедра „Икономически науки“ на Пловдивски университет «П. Хилендарски». Разкриването на процедурата по защитата на дисертационния труд е извършено на основание обсъждане и решение за насочване за защита на Катедрения съвет на катедра «Икономически науки» към Факултета по икономически и социални науки на Пловдивски университет «П. Хилендарски» от 28.05.2018 г.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

Дисертационният труд е разработен в общ обем от 239 стандартни страници. Основният текст на дисертацията е в обем 185 страници и се отличава със стройна и традиционна структура - кратък увод, изложение в три глави и заключение. В общия обем страници се включват 9 приложения (46 страници), които обхващат не само таблици и графики, но и систематизация на някои от приложените модели и по- подробно описание на отделни елементи и особености на иконометричния анализ. Наред с това добре оформени от автора и представени на подходящи места в текста са други 25 таблици и 50 фигури (графики и диаграми), които илюстрират изследваните динамични процеси и зависимости. Приложен е и списък с използваната литература (8 страници), обхващащ 161 основни източника - сред които публикации по разглежданата проблематика от български и чуждестранни автори, на български и английски език.

Представеният и рецензиран дисертационен труд съдържа редица доказателства за отговарящи на изискванията, достатъчни и добри теоретични познания и изследователски умения на докторанта. В него са демонстрирани задълбочени познания в областта на избраната проблематика на фискалната консолидация, умения да се интерпретира и анализира, да се прилагат специфични подходи и методи за изследване на сложните, разнолики и отчасти взаимоотнообвързани нейни макроикономически измерения в България.

Уводът към дисертационния труд е кратък (6 страници), но съдържа всички необходими елементи, които са добре премислени и коректно формулирани. В него е изяснена сравнително лаконично, но убедително актуалността на изследваната проблематика, изградена е основната изследователска теза (на с. 4), определени са ясно обектът и предметът на изследването (на с. 5-6), формулирани са основната цел и няколко допълнителни декомпозирани задачи. В увода е отделено място и за кратко описание на методологията и на поставените и следвани от автора ограничения при провеждането на изследването.

Трите основни части (глави) на дисертационния труд са разработени в сходен, приблизително равностоеен обем. Те завършват с обобщаване на основните изводи и резултати от съответния етап (обособена съвкупност от проблеми) на изследването, което позволява да се открият основните му опорни пунктове. В разгърнатото съдържание на трите глави се решават последователно и успешно релевантна част от поставените в увода специфични задачи.

Съдържанието на **първа глава** е съсредоточено върху теоретичния фундамент на изследването и има въвеждащ характер. Основно място в нея е отделено на развитието и критичното преосмисляне на разнообразието от теоретични концепции за фискалната консолидация, с ясно поставен акцент върху кейнсианските и некейнсианските схващания и модели. Обобщените кейнсиански ефекти са свързани с дискусията за размера на фискалните мултипликатори, а некейнсианските ефекти - с дискусията за принципа/теоремата за

еквивалентност на Д. Рикардо/Баро и експанзивната фискална консолидация. Чрез разгледаните зависимости и особености на фискалната консолидация в модела на икономическия растеж на Р. Солоу са зададени следваните в по-нататъшното изследване времеви репери на фискалните ефекти в краткосрочен и в дългосрочен период. Специфично ударение още тук е поставено върху преките и косвените ефекти от фискалната политика, върху взаимовръзките между фискалните ефекти и отделните фази на икономическия цикъл - периодите на растеж или на криза в икономиката. Вследствие на извършения теоретичен анализ се очертават, макар и в неявен вид и форма, базисните контури на изследователската теза и определени хипотези за валидността ѝ в българските условия.

Втора и трета глава оформят същинската част на изследването - те имат смесен теоретико-емпиричен характер, но с по-ясно изразен акцент върху емпиричния (deskriptивен и иконометричен) анализ на подбрана съвкупност от детерминанти и бюджетни показатели. Всъщност именно втора и трета глава обхващат основните направления, резултати, обобщения и изводи от извършения от автора анализ на фискалната консолидация в България.

Приложният анализ във **втора глава** е извършен в няколко добре обмислени направления, които следват плътно компонентите и логиката на теоретичния подход от първа глава. Те включват допълнителни теоретични схващания и изведени в контекста им особености на фискалната политика в България в условията на паричен съвет и в откроените у нас фази на бизнес цикъла, анализираната динамика на избрана съвкупност от бюджетни показатели, изследване и декомпозиране на кейнсианския разходен и данъчен мултипликатор и др. В тази част на изследването са систематизирани по-конкретното влияние и ефектите на фискалните инструменти върху реалния ни БВП, влиянието на правителствената политика върху бюджетните параметри като излишък и публичен дълг, както и върху частните инвестиции, търговското салдо, потреблението, неравенството в доходите и др. Обобщените преки и косвени ефекти от фискалната консолидация са разграничени в краткосрочен и в дългосрочен период, относно които са направени специфични изводи за проявлението им в България.

Централно място в **трета глава** заема оценката на ефектите от фискалната консолидация в българската икономика, която е извършена чрез подходящ подбор и умело прилагане на различни методи и средства на иконометричния анализ. Ефектите на фискалната политика са изследвани по-конкретно чрез VAR модел с променливи с тримесечна честота, допълнен с проверка за стационарност на данните с теста на Dickey-Fuller и Phillips-Perron. Чрез разширено прилагане на подхода на Engle и Granger са изведени конкретните параметри на общите фискални ефекти, които са подразделени и на разходни и приходни ефекти. В допълнение към тях е приложен и са обобщени резултатите от подхода на Johansen, от причинността на Granger. Други методи са приложени към иконометричния анализ на фискалните ефекти върху частните инвестиции и икономическия растеж в България, също и за оформяне на иконометрична оценка на кейнсианския разходен мултипликатор. Реализиран е своеобразен авторов сценариен подход за разкриване на възможностите на моделите да прогнозират фискалните ефекти върху частните инвестиции и върху икономическия растеж. Предвид на множеството компоненти на иконометричното изследване прави добро впечатление и улеснява възприемането на различните им аспекти представянето на резултатите включително и чрез обобщения на всеки отделен етап на анализа.

Систематизираните аргументи от теоретичния, deskriptивния и иконометричния анализ позволяват да се достигне до извода за доказване на формулираната изследователска теза, макар и при определени допускания и условия.

Приложеният подход при структурирането и оформянето на изложението на

дисертационния труд е научно издържан, изключително подходящ. Обособените глави и отделните им параграфи, синтезираните заключения по трите глави, дават израз на добре обмислена логика, осигуряват последователност на анализа, определено допринасят за по-добро възприемане и изграждане на по-цялостна представа за разнообразните задачи и направления на анализа.

3. Преценка на формата и съдържанието на дисертационния труд

Актуалността на изследването е безспорна и непреходна, като е разкрита отначало по-схематично в увода и е обоснована в повече детайли в изложението на представения дисертационен труд. Тя е разгледана в двете ѝ направления - в научен (строго теоретичен), както и в практико-приложен аспект, в частност съобразено с провежданата фискална политика и особеностите в развитието на икономиката на България.

Проблематиката на фискалната политика и ефектите от нея присъства отдавна в редица научни изследвания на български и чуждестранни автори, но се отличава с възобновяване на интереса към нея след глобалната финансова и икономическа криза от 2008-2009 г. Тази криза добави нова «искра» в дискусиите и концепциите, същевременно фокусира вниманието върху традиционни и върху други нови, съвременни измерения на фискалната консолидация. В този контекст следва да се отчете и оцени, че докторантът е извършил друг тип (оригинално) теоретико-емпирично изследване на своеобразна селектирана от него съвкупност от макроикономически измерения на фискалната консолидация в България, в което е приложил традиционни и съвременни (математически, статистически и иконометрични) методи и модели.

Основната **теза** на дисертационния труд е формулирана в увода и създава ясна и еднозначна представа за основната насоченост и главните опорни пунктове на изследването. Тя е доказана успешно в разработеното дисертационно изследване, в постъпателното му разгръщане в обособените три части (глави), чрез приложените методи и средства на дескриптивния и иконометричния анализ. С това са реализирани и основната **цел** и по-конкретните **задачи** на изследването, които са в необходимата логическа връзка с избраната тема, както и с конструираната изследователска теза. Те са намерили отражение в структурата и съдържанието на дисертационното изследване.

Изследването е извършено чрез умело прилагане на богат **методологически инструментариум**. В по-конкретен план са приложени традиционните методи и средства на анализа и синтеза, емпиричен и дескриптивен анализ. Наред с това дисертационното изследване показва уменията на докторанта да селектира и прилага уместно математически и статистически методи и средства на анализ. Всички те са подходящо подбрани, коректно и правомерно приложени и допринасят за решаването на основната цел и задачите на дисертацията.

Дисертацията изразява необходимото според изискванията познаване на **проучената литература** по разглежданата проблематика. Това е демонстрирано в приложената библиографска справка и в цитиранията в текста. При по-нататъшната изследователска работа докторантът би могъл да акцентира в по-голяма степен върху изследванията на български автори, които сега са по-слабо застъпени.

Заслужава да се отбележи, че в дисертационния труд са представени, интерпретирани и подложени на специфична авторова оценка основни теоретични концепции и подходи на български и чуждестранни автори по изследваната проблематика на фискалната консолидация. На тяхна основа докторантът извежда свои собствени идеи и позиции, които

отстоява плътно и аргументира в хода на изложението, в обобщаването на резултатите и изводите от извършения анализ.

Необходимо е да се подчертае, че изложението се отличава с ясен, разбираем, **научно издържан стил и език**. Проличават доброто владение и правилното прилагане на научната терминология, липсата на отклонения от тезата, целта и задачите на изследването, както и на утежняващи стила, четивността и възприемането повторения или на логически противоречия. Това е още едно убедително доказателство за достатъчно висока степен и задълбоченост на научните познания в изследвания кръг от проблеми, изследователски и творчески умения, висок потенциал за научноизследователска работа на автора.

4. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати и приноси на дисертационния труд

Дисертационният труд на Игнат Игнатов е добре систематизирано, завършено научно изследване, посветено на фискалната политика и ефектите от нея в българската икономика. Във всички негови части е видимо собственото присъствие на автора, който показва умения и способност за разкриване, дефиниране и решаване на научни и научно-приложни проблеми. Като резултат от добрата теоретична подготовка, обстойното познаване на предмета на изследването, умениято да анализира и интерпретира фактическия материал, докторантът достига до редица обобщения и изводи с приносен характер

Постигнатите резултати с приносен характер отговарят на необходимите изисквания и критерии за придобиването на образователната и научна степен “доктор”. Те отразяват постиженията от извършения анализ и са представени до голяма степен адекватно и детайлизирано в текстовете на трите глави, а също и синтезирано в оформените заключения по всяка глава, както и в общото заключение на дисертационния труд.

Предвид на всичко това могат да се приемат без забележки и допълнителни корекции формулираните от докторанта няколко научни приноса. Въпреки това не откривам достатъчно основания те да бъдат така строго подразделени в две части - в теоретичен и в приложен аспект, както е според справката за приносите, представена от докторанта.

По мое мнение получените при разработването на дисертационния труд научни резултати и приноси имат комбиниран теоретико-приложен характер. Основанията ми за подобна оценка са няколко. От една страна, в първа глава под рубриката на теоретичния фундамент на дисертационното изследване са обхванати както строго теоретични схващания, така и резултатите от съставени практико-приложни модели и проведени емпирични изследвания на добре известни чуждестранни автори. Приносите на докторанта са реализирани също на основата на паралелно прилагане на методите и средствата на теоретичния и на емпиричния анализ, при доказване на проявлението им единствено в българските условия. За признаването на чисто теоретични приноси се изисква извеждането на нови за науката принципи, не може да се изключи и е необходимо допълнително доказване на проявлението им и в рамките на провежданата фискална политика и условията на развитие и на други страни в света. Допълването на съществуващите теоретични схващания с още елементи не ги отхвърля или видоизменя по същество, а само разширява обхвата и потвърждава наличните теоретични концепции, включително адаптивността им към съвременните условия на дадена национална икономика.

Въпреки това е безспорно, че очертаните в настоящата дисертация приноси са резултат от самостоятелната работа на докторанта, отразяват коректно и обективно резултатите от цялостното изследване, обогатяват теоретичното и практико- приложното знание за

фискалната консолидация и основните ѝ макроикономически ефекти и измерения.

5. Оценка на публикациите по темата на дисертацията

Във връзка с дисертацията авторът е реализирал и представил справка за общо четири научни публикации. Всички те са публикации от участия с доклади на научни конференции в страната, засягат определени аспекти на проблематиката, изследвана в представения дисертационен труд. Три от тях са на български език и една е на английски език. Отзвукът, публичността и признанието на получените резултати от дисертационното изследване биха били по-осезателни, ако бяха реализирани и публикации в научни списания, на национално равнище или в чуждестранни специализирани издания.

6. Оценка на автореферата

Авторефератът е разработен в съответствие с изискванията, отразява сравнително пълно и коректно структурата и съдържанието на дисертацията.

Изложението в автореферата дава синтезирана представа за основната цел, задачи и направления на анализа по отделните глави и параграфи, обособени в съдържанието на дисертацията. Представянето им е приблизително равностойно по обем, съответства на постепенното и последователно разгръщане на изследването в посока доказване на формулираната теза, както и на прилаганата методика за анализ на фискалната консолидация в българската икономика. Това позволява да се открият по-ясно и вниманието да се фокусира върху поставените от автора опорни пунктове на изследването, както и върху заемащите от него специфични позиции по последователно разглежданите икономически проблеми.

В края на автореферата са представени справка за получените научно-приложни резултати от изследването, както и списък на реализираните публикации по темата на дисертационния труд.

7. Критични бележки, въпроси и препоръки по дисертационния труд

В рецензията до тук бяха открити и представени в обобщена форма голяма част от безспорните достойнства на дисертационния труд. Въпреки това към него могат да се отправят и някои бележки, макар повечето от тях да са несъществени, да имат предимно технически характер.

По-конкретно бележките ми по първа глава могат да се сведат до:

В първа глава са интерпретирани коректно, понякога и дори прекалено подробно, множество теоретични концепции и резултати от емпирични изследвания предимно на чуждестранни автори. Приложеният към тях коментар има обаче повече разказвателен и констативен характер, относително слабо са застъпени критичното отношение и заемащото на определена по-категорична позиция на докторанта по тях. Така остава подценен дискуссионният ракурс, не е изяснено, кои от тях се възприемат или се отхвърлят от докторанта. А именно на тази база би следвало да се очертаят още тук водещите контури на последващия емпиричен анализ, разработен във втора и в трета глава.

Една част от включените в първа глава математически модели са оставени без коментар, към тях не е добавено необходимото тълкуване или авторова оценка, в някои случаи

те не намират приложение в по-нататъшния емпиричен анализ, липсва и цитиране на източника им. Това може да се отнесе например до концепцията за бюджетната полуеластичност (на стр. 34), до отразения само в обикновения му вид и форма мултипликатор на балансирания бюджет (на стр. 44) и др. Това поставя под въпрос отделеното им внимание или въобще присъствието им в изложението на първа глава. Същевременно (в ущърб на докторанта) остава изцяло неизвестен или е твърде завоалиран собственият принос на докторанта, който може да се свърже по мое мнение с разширения и допълнени на немалко места компоненти на представените модели.

В последната част на първа глава (на стр. 55-57) са обхванати всъщност само една определена част от изводите и заключенията на разгледаните теоретико- емпирични схващания. От тях читателят трябва сам да подразбира, кои идеи са възприети от докторанта, но тъй като тук и в предходния текст към тях не са приведени аргументи, то те звучат твърде декларативно. Остава неясно, защо именно те са избрани и приети от автора и на какво основание са отхвърлени другата част от изводите на цитираните научни изследвания.

Отделни и незначителни критични бележки могат да се отправят и към изложението на втора и трета глава:

В тях проличава склонност да се отдава преимуществено значение на методологическите особености и на текстовото описване на получените резултати от прилаганите модели и средства на дескриптивния и особено на иконометричния анализ. За сметка на това на места остава подценен и би могло да се подсили допълнително логическият анализ. Отчасти останалите страни от вниманието или в само маркираната и констативна периферия на изложението по-задълбочено изясняване и систематизиране на основните предпоставки, причини, последствия от изследваните процеси биха допринесли за по-добра аргументираност и по-голяма убедителност на направените изводи и заключения.

В изложението на втора и трета глава, а също и в приложенията към дисертацията, не са включени таблици с използваните статистически данни. Макар да са ползвани за построяване на приложените графични изображения, данните по тях и при цитиранията им в текста липсват. Това оказва влияние и занижава степента на достоверност и убедителност на направените в текстовете изводи и на получените резултати от извършения дескриптивен и иконометричен анализ - които са същинската част на дисертационното изследване. Препоръчвам в бъдещата си изследователска работа докторантът да изягва подобни пропуски.

Не е открит и подчертан приносът на докторанта по разработените или модифицирани от него моделни конструкции, отразени във втора глава.

Не е приложено кратко въвеждащо описание на методологическите основи на извършения във втора глава математико-статистически и иконометричен анализ. Това предизвиква известни колебания при оценката и съмнения в изводите, а също така въздейства и върху четивността и еднозначната яснота на текстовете и на обобщените изводи.

Направените бележки могат да се приемат за препоръки, те не омаловажават достойнствата и приносите на дисертационния труд и имат отношение главно към по-нататъшната изследователска работа на докторанта.

В тази връзка препоръчвам на автора да продължи научните си търсения и разработки в областта на проблематиката на дисертационния труд и по-специално на фискалните ефекти върху динамиката на икономиката, с което ще могат да се оползотворят в по-голяма степен, да се допълват и обогатяват и постигнатите в него научни и приложни приноси.

8. Обобщено заключение

Основната цел на дисертационното изследване е постигната, формулираните по-конкретни задачи са решени, изследователската теза е доказана.

От извършеното рецензиране може да се обобщи, че дисертационният труд на Игнат Трифонов Игнатов на тема „Фискалната консолидация в България и нейните макроикономически измерения” е самостоятелно разработено, задълбочено и завършено, актуално и полезно научно изследване, което отговаря на изискванията за придобиване на образователната и научна степен „доктор“. На основата на получените научни резултати и приноси и посочените от мен аргументи предлагам на Игнат Трифонов Игнатов да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“ по научната специалност „Политическа икономика“.

20.08.2018 г. гр. София

Подпис:

/доц.д-р В.Пиримова/

